

บทที่ 5

หมอลำยุคใหม่ (พ.ศ. 2512 - 2532)

หมอลำในยุคใหม่ในประมาณ พ.ศ.2512 – 2532 เป็นหมอลำที่ผ่านการผสมผสานจากวัฒนธรรมหลากหลาย ทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้านของภาคอื่นและวัฒนธรรมตะวันตกที่เริ่มไหลบ่าเข้าสู่ภาคอีสาน และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสานทั่วไป

หมอลำในยุคนี้เป็นยุคแห่งการแข่งขันรูปแบบการแสดง เทคนิคทางด้านแสง สี เสียง ตลอดจนการแต่งกาย เป็นยุคแห่งความรู้เรื่องของหมอลำหนุ่ม ซึ่งสามารถปรับตัวและคัดแปลงวัฒนธรรมการแสดงแขนงอื่นมาแสดงร่วมกันได้อย่างกลมกลืน ในขณะเดียวกันหมอลำกลอนเองก็ยังมีช่องทางการทำมาหากินได้พอสมควร โดยการจัดตั้งสำนักงานหมอลำเป็นโฆษกวิทยุ อัดเทปหมอลำขาย รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วม เพื่อเป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาลในการดำเนินงานทางด้านมวลชน ไม่ว่าจะเป็นการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ การเลือกตั้ง การดำเนินนโยบายทางด้านสาธารณสุขมูลฐานของกระทรวงสาธารณสุข ตลอดจนในช่วงนี้หน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาในท้องถิ่นได้เข้ามาสนใจศึกษาและร่วมหาทางอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านแขนงนี้ต่อไป¹

ระยะนี้หมอลำได้กลายเป็นการดำเนินธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบ ในลักษณะของเจ้าภาพเพียงแค่จ่ายเงิน หมอลำก็จะจัดหาทุกสิ่งทุกอย่างไปเอง เริ่มตั้งแต่ค่ายอื้อของหมอลำ แสง สี เสียง เวทีการจัดการในองค์กรของหมอลำก็จะอยู่ในรูปแบบขององค์กร ธุรกิจที่มีการจัดสรรแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนมากขึ้น²

การแสดงหมอลำมีลักษณะการแสดงเพื่อความบันเทิงมากขึ้น คนดูเพียงแต่ต้องการความผ่อนคลายและสนุกสนานจากการชม โดยคนดูไม่ได้หวังว่าหมอลำจะเสนอเนื้อหาที่เป็นแก่นสาร ในขณะเดียวกันสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปของคนในภาคอีสาน จนรู้สึกเหมือนว่าความรู้ที่หมอลำนำเสนอ โดยเฉพาะความรู้ของหมอลำกลอนเป็นลักษณะคนละชุดกับผู้คนในยุคนี้ โดยเฉพาะหลังปี พ.ศ.2530³

¹ สัมภาษณ์หมอลำถวิล โคตรสมบัติ เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2538.

² เพิ่งอ้าง .

³ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤษณ์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2539.

หมอลำหมู่ : ยุคหมอลำเพลิน

หมอลำหมู่เป็นหมอลำที่มีการปรับเปลี่ยนการแสดงที่เห็นอย่างชัดเจนที่สุด ในช่วงนี้เริ่มมีการแสดงของภาคอื่นไหลบ่าเข้ามาสู่ภาคอีสานมาก เนื่องจากการคมนาคมติดต่อกับภาคอื่น ๆ สะดวกรวดเร็วขึ้น หมอลำก็รับเอาวัฒนธรรมการแสดงของภาคอื่นเข้ามาผสมผสานกับการแสดงหมอลำ จนทำให้เกิดหมอลำรูปแบบใหม่ขึ้นมา นั่นคือ หมอลำเพลินหรือหมอลำกบขาว⁴

กำเนิดของลำเพลิน

การแสดงหมอลำเพลินเป็นรูปแบบของหมอลำหมู่ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในภาคอีสาน โดยเฉพาะที่จังหวัดอุบลราชธานี การแสดงหมอลำเพลินนำรูปแบบมาจากการแสดงของวงดนตรีลูกทุ่ง เป็นลักษณะของวงดนตรีลูกทุ่งหมอลำ⁵

หมอลำคณะแรกที่ริเริ่มการลำในทำนองการลำเพลิน คือ คณะรังสิมันต์ ซึ่งเป็นคณะหมอลำหมู่ที่จังหวัดขอนแก่น ได้ริเริ่มนำเอาเครื่องดนตรีสากลเข้ามาประกอบการแสดงหมอลำ มีกลองชาโดว์ กลองชุด เบส ออร์แกน แซกโซโฟน และทรัมเป็ต จังหวะของลำเพลินรวดเร็วสนุกสนาน เวลาหมอลำออกมาแสดงจะร้องเพลงหรือลำกลอนลำก็จะเดินไปด้วย⁶

ในยุคนั้นคณะรังสิมันต์โด่งดังมาก ตระเวนแสดงหากินทั้งรับงานจากเจ้าภาพไปแสดงตามโรงภาพยนตร์เป็นวงทั่วภาคอีสานและข้ามไปถึงประเทศลาว ความโด่งดังและความสำเร็จของคณะรังสิมันต์ทำให้หมอลำที่ฝึกหัดในรุ่นใหม่ ฝึกหัดเป็นหมอลำเพลินกันเป็นส่วนมาก ทำให้หมอลำเพลินเผยแพร่ออกสู่ตลาดอย่างกว้างขวาง⁷

ในจังหวัดอุบลราชธานี คณะหมอลำเพลินมีจำนวนมากกว่าลำเรื่องต่อกลอนหรือลำเวียง ซึ่งนอกจากจะเกิดจากความนิยมของคนดูแล้ว การฝึกหัดหมอลำเพลินยังฝึกหัดง่าย คนตรีมีหลายชั้น จังหวะที่กระชับกระเจงขึ้น คนที่มาหัดเป็นหมอลำแม้ดุ่มเสียงแค่พอฟังได้ ไม่ไพเราะพริ้งเท่าที่ควร ก็สามารถฝึกหัดและเป็นหมอลำได้ เพราะเวลาออกแสดงหน้าเวที อาศัยเครื่องดนตรีกลบเสียงหมอลำได้และตัวช่วยอีกอย่างหนึ่งก็คือ หมอลำยุคนี้เป็นยุคที่ใช้เครื่องขยายเสียงเข้ามาช่วย

⁴ เฟื่องอ้าง,

⁵ เฟื่องอ้าง.

⁶ สัมภาษณ์หมอลำถวิล โคตรสมบัติ อ้างแล้ว.

⁷ เฟื่องอ้าง.

ยังไม่โครโฟนและเครื่องขยายเสียงในระยะหลังสามารถปรับแต่งเสียงให้ฟังไพเราะขึ้น เพียงแค่ หมอลำเข้าจังหวะกับดนตรีเท่านั้น ก็ถือว่าใช้ได้⁸

บทเรื่องและตัวละคร

หมอลำนิยมแสดงเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ ถึงแม้เนื้อเรื่องยังเป็นเรื่องรักต่างชนชั้นระหว่าง พระเอกกับนางเอก ซึ่งอาจเป็นลูกเจ้าฟ้ามหาจักรี ลูกเศรษฐีหรือชาวนาธรรมดา แต่ก็มีความ นิยมในบางอย่างเปลี่ยนไปบ้าง แต่ก่อนนี้นางเอกมักเป็นหญิงที่สูงศักดิ์ เป็นเจ้าหญิง แต่พระ เอกจะเป็นคนยากจน ต่ำต้อยหรือเป็นสัตว์ประหลาด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องท้าวทักดา ซึ่งนางลุนเป็น ลูกของเจ้าเมือง ส่วนท้าวทักดาเป็นคนรูปร่างขี้เหร่ ตัวดำ อาศัยอยู่กับตายาย ซึ่งดูแลสวนของ พระราชาที่เป็นพ่อของนางลุน ท้าวมหาบุษย์ที่พระเอกเป็นหมา เรื่องที่แต่งขึ้นในสมัยหลังมักจะ นิยมให้พระเอกเป็นเจ้าชาย นางเอกเป็นลูกพระญาติ ที่พระเอกเดินทางไปร่ำเรียนวิชาอาคมอยู่หรือ นางเอกเป็นหญิงชาวบ้านที่พระเอกพบระหว่างเดินทางไปร่ำเรียนวิชา พามาอยู่เมืองของพระเอก ด้วยกัน ส่วนนางอินฉานนั้นจะเป็นหญิงสาวที่เป็นลูกเศรษฐี ลูกเสนาอำมาตย์หรือธิดาของพระราชา ซึ่งจะร่วมมือกับพ่อพญาแม่พญาที่เป็นพ่อแม่ของพระเอก ขับไล่นางเอกผู้ยากจนหนีออกจากเมือง ไป⁹

ถ้าเป็นเรื่องนิทานที่เป็นเรื่องของชาวบ้าน คนยากจนมักจะเป็นพระเอก นางเอกจะเป็นลูก เศรษฐีมีอันจะกินของหมู่บ้าน แต่ขณะที่พระเอกยากจนเรื่องลักษณะนี้มักจะจบลงด้วยพระเอกกับ นางเอกหนีไปอยู่ด้วยกันและสร้างหลักปักฐาน สร้างฐานะได้อย่างมั่นคง หรือไม่ก็พระเอกไปอยู่ บ้านของนางเอก โดยพระเอกจะเป็นคนขยันขันแข็ง หนักเอาเบาสู้ ในที่สุดพ่อแม่ฝ่ายหญิงก็ยอมรับในตัวของผู้ชาย¹⁰

เรื่องชาวบ้านที่นิยมนำมาเล่นกันอย่างกว้างขวาง คือเรื่องความขัดแย้งระหว่างลูกสะใภ้กับ แม่สามี ลูกเขยกับพ่อตาและความขัดแย้งของลูกเขยด้วยกัน ในกรณีที่พ่อแม่มีลูกหลายคนและลูก เขยเข้ามาอยู่ร่วมกัน

⁸ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤษ อ่างแก้ว.

⁹ เพิ่งอ้าง.

¹⁰ เพิ่งอ้าง.

บทเรื่องการแสดงของลำเพลินมีลักษณะของคนที่อยู่ร่วมสมัยขึ้น จากระยะแรกที่นิยมแสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งเป็นเหมือนโลกในจินตนาการที่ห่างไกลจากความรู้สึกนึกคิดของคนดูในระยะหลังหมอลำเพลินนิยมนำเอาเรื่องที่เป็นชาวบ้านมาแสดงและนิยมแสดงเรื่องร่วมสมัย¹¹

การเขียนบทเรื่องของลำเพลินนั้น ผู้ประพันธ์เรื่องจะเขียนเรื่องขึ้นใหม่ ในลักษณะของการวางโครงเรื่องหลักแล้วว่าจะเขียนมาในแนวใด ซึ่งอาจจะเป็นแนวแม่ผัวลูกสะใภ้ (ลูกสะใภ้กับย่า) พ่อตากับลูกเขย เขยกับเขย แล้วจึงเรียงเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งจากนิทานเรื่องอื่นๆเข้ามาผสมปนเป ดัดแปลง ลำดับเนื้อเรื่องใหม่ขึ้นมา¹²

เนื้อเรื่องของลำเพลินมีความยืดหยุ่นและดัดแปลงได้มากกว่าลำเรื่องต่อกลอน เนื่องมาจากการออกมาลำเพลินนั้น กลอนลำที่ลำออกหน้าฉากและลำเข้าฉากเป็นกลอนลำที่ไม่ได้เกี่ยวกับเนื้อเรื่องในบทเรื่องมากนัก เป็นกลอนลำที่ผู้ประพันธ์กลอนลำแต่งไว้เป็นกลาง ๆ ซึ่งอาจจะประพันธ์กลอนลำไว้เข้าแขกคนดู เข้าหยอกสาว ๆ หนุ่ม ๆ ข้างเวทีหรือเป็นลักษณะการลำเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการใดโครงการหนึ่งของรัฐ ที่ทำการรณรงค์อย่างแพร่หลาย กลอนลำที่เกี่ยวกับเนื้อเรื่องนั้นเป็นกลอนที่ออกฉากมาแล้ว ด้วยจังหวะของลำเพลินเมื่ออยู่หน้าฉาก หมอลำอาจจะมีการกลอนลำเกี่ยวกับเนื้อเรื่องหรือในบางครั้ง ไม่มีกลอนลำเพื่อใช้ดำเนินเรื่องเลย การดำเนินเรื่องในละครอาศัยการพูดเป็นหลัก¹³

ความยืดหยุ่นที่มีมาก มาจากเหตุผลประการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ บทเรื่องของหมอลำเพลินที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ คนดูไม่เคยรู้เนื้อหามาก่อนว่ามีเรื่องราวเป็นเช่นใด ไม่เหมือนกับนิทานพื้นบ้าน ที่คนดูค่อนข้างรู้และเล่าเนื้อหาของเรื่องได้ การปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องจึงทำได้ยากกว่าเนื้อเรื่องที่แต่งขึ้นมาใหม่

ตัวละครในเรื่อง ตามบทเรื่องก็จะมียู่ 2 ประเภท คือ ตัวละครตามโครงเรื่องหลักและตัวละครเสริม ตัวละครตามโครงเรื่องหลักนั้นเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินให้เป็นไปตามเรื่อง ซึ่งตัวละครพวกนี้ คือ พ่อแม่ พระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวอิจฉา ตัวละครเสริมจำเป็นต้องมีเป็นอย่างยิ่ง ขาดไม่ได้เลย คือ ตัวตลก อาจเป็นเพื่อนหรือพี่น้องกับพระเอกหรือนางเอก ถ้าเป็นตลกชายเป็นพี่น้องกับพระเอก ถ้าเป็นตลกหญิงเป็นพี่น้องกับนางเอก ถ้ามีตัวตลกเป็นจำนวนมากก็จะมีตัวตลกฝ่ายตัวโกง ตัวอิจฉา ตัวละครอื่นที่เข้ามาเสริมบทเรื่อง นอกจากตัวตลกนั้น

¹¹ สัมภาษณ์นายเสถียร พาชื่น เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2539.

¹² เพิ่งอ้าง.

¹³ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤษ์ เพิ่งอ้าง.

คนประพันธ์เรื่องอาจเพิ่มบทพี่น้องเพื่อนฝูงของตัวละครหลัก คือ พระเอก นางเอก ตัวอิจฉา ตัวโกง ซึ่งก็แล้วแต่จำนวนของหมอลำในคณะ

การคัดเลือกตัวแสดงของคณะหมอลำหมูนั่น บทที่สำคัญของเรื่องอยู่ที่พระเอกนางเอก การคัดเลือกพระเอกจึงทำอย่างพิถีพิถัน โดยคำนึงถึงเสียงและรูปร่างหน้าตาเป็นหลัก หมอลำเพลินเป็นหมอลำที่ไม่ต้องการเสนอเนื้อหาในการลำเป็นหลักเหมือนลำเรื่องต่อกลอน หมอลำเพลินต้องการเสนอถึงรูปแบบการฟ้อน การเดิน การแต่งกายที่สวยงาม จังหวะดนตรีที่เร้าใจ กระฉับกระเฉง มีลักษณะการเสนอที่ต้องการให้คนดูเสพด้วยตาด้วยการดูมากกว่าเสพด้วยหูคือการฟัง ด้วยความคิดดังกล่าว คนที่มีรูปร่างหน้าตาดี จึงได้เปรียบมากกว่าคนที่เสียงดี เป็นพระเอกหมอลำเพลินต้องรูปหล่อ นางเอกต้องสวย เมื่ออยู่บนเวทีจะทำให้ดูเด่นและสวยงามกว่าคนอื่น แต่ลำรูปร่างหน้าตาไม่ต่างกันมากนัก บทของพระเอกและนางเอกก็จะเป็นของคนที่มีเสียงไพเราะกว่า ที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งของพระเอกนางเอกของหมอลำเพลินก็คือต้องอยู่ในวัยหนุ่มสาว พระเอก นางเอกต้องอายุน้อย อยู่ในวัยที่สดใสประมาณไม่เกิน 30 ปี ถ้าอายุมากกว่านี้ต้องปลดระวาง ต้องไปรับบทเป็นพ่อแม่ แต่อย่างไรก็ตามพระเอกและนางเอกต้องมีพลังในการแสดงนอกเหนือจากการดึงดูดสายตาด้วยรูปร่างหน้าตาที่งดงามแล้ว พระเอกนางเอกต้องมีความสามารถในการสวมบทบาทการแสดงเป็นตัวละคร แสดงอารมณ์ได้หลายอารมณ์ ทั้งอารมณ์อ่อนหวาน โกรธเกรี้ยว อิจฉาริษยา เพราะพระเอกนางเอกในละครสมัยใหม่ บางคนเป็นตัวละครในลักษณะพระเอกนางเอกที่มีนิสัยโกง อารมณ์เศร้าโศกก็ต้องได้ เมื่อถึงบทโศกก็สามารถร้องไห้จนคนดูรู้สึกคล้อยตาม มีอารมณ์ร่วมไปด้วย กล่าวกันตามหลักก็คือ พระเอกนางเอกต้องมีพลังในการแสดงที่สามารถเข้าถึงตัวละครที่แสดงบทบาทสมมุติ แล้วสามารถสื่อให้คนดูเกิดอารมณ์ร่วม นอกจากนั้นแล้ว น้ำเสียงของพระเอกนางเอกต้องพอฟังได้และลึลล่ำทำท่วงในการฟ้อน การเดิน ต้องดูอ่อนช้อยสวยงาม เนื่องมาจากหมอลำเพลินในระหว่างที่อยู่หน้าเวที ฉากออกจากเวทีและเข้าฉากไปหลังเวทีจะมีการบรรเลงดนตรีให้หมอลำโซวี่ลีลาของความอ่อนช้อยของการฟ้อน นางเอกพระเอกของหมอลำเพลินจึงต้องเป็นคนที่รูปร่างหน้าตาดี บทบาทการแสดงดี ลีลาการฟ้อนอ่อนช้อยสวยงาม สัมผัสเสียงไพเราะ อยู่ในวัยหนุ่มสาว¹⁴

ตัวละครหลักสำคัญไม่แพ้พระเอกนางเอก เพราะช่วยเสริมในการดำเนินเนื้อเรื่องน่าสนใจขึ้นก็คือ ตัวโกงและตัวอิจฉา ซึ่งจะต้องแสดงบทบาทรับส่งกับพระเอกและนางเอก เพื่อให้คนดูรู้สึกสนุกสนานและมีความรู้สึกล้อเลียนตามการแสดงของตัวละครนั้น ตัวโกงและตัวอิจฉาจะคัดเลือกจากคนที่รูปร่างหน้าตาดี (แต่ต้องไม่สวยกว่าพระเอก นางเอก) สัมผัสเสียงก็ต้องไพเราะ แต่สำเนียง

¹⁴ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤษ์ อ้างแล้ว.

และน้ำเสียงจะฟังไม่นุ่มนวลเหมือนน้ำเสียงของพระเอกนางเอก กิริยาท่าทางการพูด ตลอดจนการสื่อด้วยสายตา มองดูแข็งกระด้างกว่าพระเอกนางเอก การเข้าถึงบทบาทการแสดงก็ต้องทำได้ดี โดยเน้นบทของอารมณ์อิงฉวีริยา แสดงการโกงให้คนดูรู้สึกเกลียดชัง ซึ่งตรงข้ามกับพระเอกนางเอกที่ต้องมีบทบาททำให้คนดูรักและสงสารและในบางครั้งให้เกลียดได้แต่ไม่ถึงกับเกลียดชัง ตัวโกงและตัวอิจฉาที่เข้าถึงบทบาทการแสดงได้ดี ต้องโกงทั้งสายตา คำพูด กิริยาท่าทาง จนทำให้คนดูรู้สึกเกลียดชังและเมตตาสงสารพระเอกนางเอก หรือเมตตาสงสารตัวละครที่ถูกตัวโกงกระทำ¹⁵

บทบาทตัวละครเสริมที่มีบทบาทมากที่สุดไม่แพ้พระเอกนางเอกก็คือตัวตลกในหมอลำเพลินระยะนี้จะเรียกกันว่าตัวตลก ไม่เรียกว่าเสนา ถ้าในเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ พระเอกเป็นลูกเจ้าเมือง ตัวตลกจะรับบทบาทเป็นเสนา ทำหน้าที่เป็นคนรับใช้ ถ้าพระเอกนางเอกเป็นชาวบ้านธรรมดา ก็จะแสดงบทบาทเป็นเพื่อนหรือพี่น้อง แต่ไม่ว่าจะสวมบทบาทเป็นเสนา เพื่อนหรือพี่น้องของพระเอกนางเอก การแสดงออกหรือการ ปฏิบัติต่อพระเอกนางเอกก็เหมือนเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามบทบาทหรือสถานภาพตามเรื่องที่สมมุติขึ้น เคยพูดลามปาม แสดงกิริยาทะเล่ถึงตึงตังกับพระเอกนางเอกอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นเสนาหรือพี่น้อง เพื่อน ก็จะปฏิบัติเหมือนเดิม การแสดงบทบาทของเสนาจึงมีอิสระทั้งการใช้นามแฝงที่เป็นชื่อเดียวตลอด ไม่ว่าจะแสดงเรื่องใด

รูปแบบการแสดง เทคนิค แสง สี เสียง

รูปแบบการแสดงของหมอลำเพลิน คล้ายกับการแสดงของวงดนตรีลูกทุ่ง ทั้งดนตรี การร้อง และการเต้นประกอบเพลง หมอลำจะแตกต่างในเรื่องการแสดงเป็นเรื่องราวและมีการสวมบทบาทเป็นตัวละคร และมีการนำเอาการฟ้อนรำเข้ามาประกอบการแสดง

การแสดงของหมอลำเพลินจะเริ่มจากการไหว้ครู ซึ่งหมอลำจะทำพิธีที่หลังฉาก โดยมีหัวหน้าวงหรือคนที่ได้รับมอบหมายเป็นคนถือธูป (ครู) หมอลำเป็นหัวหน้าในการทำพิธี เมื่อทำพิธีเสร็จดนตรีจะเริ่มบรรเลงประมาณ 3 – 5 นาที เพื่อให้แขกดนตรีได้มีโอกาสปรับเปลี่ยนและจัดหะดนตรีให้เข้ากัน พร้อมกันนั้นหมอลำจะปล่อยนักเต้นหรือ หางเครื่องออกมาเต้นประกอบดนตรี ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 10 นาที ซึ่งเรียกการเต้นประกอบดนตรีในช่วงนี้ว่า การโชว์วัง คือ โชว์ความพร้อมเพรียงของดนตรี ความพร้อมเพรียงของนักเต้น ซึ่งจะออกมาเต้นด้วยลีลาที่เร้าใจ จัดหะและลีลาในการเต้นของหางเครื่องจะค่อนข้างยั่วชวนใจ เมื่อเต้นโชว์วังจบลง โฆษกประจำวงจะออกมาแนะนำคณะหมอลำ ทั้งจำนวนสมาชิก ภูมิลำเนา เมื่อพูดพอสมควรก็จะให้หมอลำที่มีความสามารถด้านการร้องเพลงออกมาร้องเพลง ซึ่งโฆษกจะประกาศนามแฝงที่ใช้ในการเป็นหมอลำ

¹⁵ เพิ่งอ้าง.

ถ้า เมื่อหมอลำที่ทำหน้าที่เป็นนักร้อง นักเต้นก็จะออกมาเต้นประกอบเพลง การเต้นประกอบเพลงของทางเครื่องหมอลำหมู่ ไม่มีท่าเต้นที่แน่นอนตายตัว ไม่มีการสื่อ ความหมายของเนื้อเพลงด้วยภาษาท่าทาง การเต้นประกอบเพลงเป็นแค่การคิดหาท่าทางในการเต้นให้เข้าจังหวะและลงห้องพอดีกับห้องของจังหวะเพลง โดยปกติเพลง ๆ หนึ่ง จะมีท่าทางหรือจังหวะการเต้นประมาณ 3-4 ท่า¹⁶

เมื่อร้องเพลงจบ ซึ่งจะจัดครั้งละประมาณ 2 เพลง โฆษกจะประกาศให้คนฟังเขียนจดหมายขอเพลง ซึ่งระยะนี้เองหนุ่มสาวหลายคนจะถือโอกาสเขียนจดหมายน้อยส่งกระเช้าเข้าหาโฆษก หรือไม่หนุ่มก็เขียนแซวสาว สาวก็เขียนแซวหนุ่ม โดยมีโฆษกช่วยแต่งเติมสีสัน¹⁷ เช่น

“หวั่นบ่ดีอ้ายโฆษกที่เสียงหวานคือบัณาว (มะนาว) บ้านน้อง อ้ายโฆษกครับน้องขอฟังเพลงนำอ้ายแทน เพลงลอยแพ มอบให้สาวนาคคุ่มกลาง อ้ายโฆษกฝากบอก ผู้สาวคุ่มกลางเห็นว่าเห็นว้าเจ้าของ (ตัวเอง) ผู้งามกะอย่าง (หญิง) หลายเคื่อ เคี้ยวไม้คานสลิถามหาได้”

ผมจบแค่นี้ละครับ

จาก...คนผู้ฮ้าย (จีเหว) แต่รูปหล่อ

ป.ล. ผมฝากแซวสาวผู้เพิ่นอยากมีผู้บ่าวตำรวจเห็นว่า “สอย ๆ สาวคุ่มกลาง บ่อฮู้จักตำรวจ บัดถ้าถึกผู้บ่าวนวด ผู้หมวดขาจับแสง ๆ”

สาวก็จะเขียนจดหมายน้อยได้ตอบหนุ่ม เช่น

“ส.ว.ค.อ้ายโฆษกผู้รูปหล่อปานสรพงษ์ อ้ายโฆษกน้องขอฟังเพลง “น้ำชีแห่งความหลัง” เพลงนี้มอบให้กับผู้บ่าวคุ่มได้ ฝากบอกอ้ายจีฮ้ายแต่รูปหล่อเห็นเคื่อ อย่าหลายใจหลาย แล้วที่ว่าน้องอ๋องนั้นมันบ่อแม่นดอก บ่ออยากเว้ากับคนมีแฟน น้องย่านถึกผู้สาวเพิ่นหุยม (ใช้เลียบชวน)”

ฮักอ้ายโฆษกบ่อเลิกบ่อแล้ว

การเขียนจดหมายน้อยเป็นสีสันอย่างหนึ่งที่คนดูมีส่วนร่วมในการแสดงของหมอลำ จดหมายน้อยยังเป็นสื่อที่หนุ่มสาวหยอกเย้ากระเช้าเข้าหาหยอกกันที่เล่นที่จริง ซึ่งบางที่ฝ่ายหญิงอาจเป็นฝ่ายเริ่มเขียนจดหมายน้อยก่อน คนดูที่ไปดูหมอลำจะรับรู้ด้วยความรู้สึกร่วมในการให้ความสนใจ การกระเช้าเข้าหา หรือจีบกันที่เล่นที่จริงของหนุ่มสาว ซึ่งบางครั้งก็เป็นการเปิดเผยเป็น

¹⁶ สืบจากการชมการแสดง สัมภาษณ์นายบุญมี นางาม เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2538.

¹⁷ สืบจากการชมการแสดง.

นัยว่าชายหนุ่มสนใจหญิงสาวคนใด และหญิงสาวสนใจชายหนุ่มคนใด หรือบางครั้งก็เป็นการประกาศไปในตัวว่าชายหนุ่มหญิงสาวคนใดคู่ใดเป็นคู่รักกัน การกระเช้าเข้าเหย้าหรือจับกันที่เล่นที่จริงในที่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชายเริ่มต้นหรือฝ่ายหญิงเริ่มก่อนนั้น สังคมชนบทอีสานถือเป็นเรื่องธรรมดา แต่การพบปะกันในที่ลับตาคน ก็จะถูกติฉินนินทาว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี ไม่รักนวลสงวนตัว แม่พ่อแม่ผู้ปกครองหรือญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิง เมื่ออยู่ด้วยกันไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือนของตนหรือว่าไปเที่ยวงานบุญ ไปเที่ยวชมมหรสพ ถ้ามีชายหนุ่มคนใดแสดงความสนใจหญิงสาวฝ่ายตนก็นิยมเปิดโอกาสให้หนุ่ม ๆ เข้ามาจับหรือเข้ามาพูดคุยแสดงความสนใจได้ และงานบุญในเทศกาลต่าง ๆ พ่อแม่จะเปิดโอกาสให้ลูกสาวไปเที่ยวกลางคืน โดยไม่ต้องมีผู้ใหญ่ไปคุม อาจจะให้ลูกสาวไปกับเพื่อนฝูงรุ่นราวคราวเดียวกัน ไปกับพี่น้องที่สนิทสนมกัน ในเทศกาลงานบุญพ่อบ้านมักจะเป็นฝ่ายนอนเฝ้าบ้าน ปลอ่ยให้แม่บ้านและลูก ๆ ไปเที่ยวชมมหรสพ ในขณะที่เป็นช่วงเวลาปกติคนที่นิยมลงจากบ้านไปเลาะคุยกับเพื่อนฝูงในเวลากลางคืนคือพ่อบ้าน ถ้าผู้หญิงไปเที่ยวเลาะเล่นในเวลากลางคืน มักจะโดนชาวบ้านติฉินนินทาว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี เพี้ยวแรมทางในเวลากลางคืน

เมื่อหมอลำจัดเพลงและออกมาเดินโชว์ตามเพลงได้เวลาพอสมควร (หมอลำเริ่มแสดงเวลาประมาณ 21.00 น.) ประมาณ 1-2 ชั่วโมง หมอลำก็จะเริ่มลำเป็นนิทานตามบทเรื่อง

การแสดงของหมอลำมักจะเริ่มด้วยกลอนลำไหว้ครู ใช้จังหวะทำนองลำทางสั้น ผู้ลำจะยืนอยู่ด้านหลังฉากหรือภาษาหมอลำเรียกว่าฝ้าม่าน เมื่อลำกลอนไหว้ครูเสร็จหมอลำจะออกจากหลังฉากมาหน้าฉาก หมอลำเพลินมักเกริ่นกลอนด้วยคำว่า “พอแต่เปิดฝ้าม่านกึ่งแจ้งสว่างลิ้นดรน้องอย่าเพิ่งมือนอนให้คอยฟังลำอ้าย.....” หรือ “พอแต่เปิดฝ้าม่านกึ่งแจ้งสว่างสี่จ้ง ถ้าอยากได้เมียหมอลำให้เล่น (วิ่ง) นำมืออื่นเข้า (เข้า)” ตลกเองก็มักเปิดฝ้าม่านด้วยลีลาของตลกเช่นกัน “พอแต่เปิดฝ้าม่านกึ่งออกมานั่งเตียงดูหูลบตะเคี้ยวโตมีแต่ฮู้บมีด้าม” พอมาลำรำเดินออกมาหน้าฉากคนตรีจะบรรเลงเพื่อให้หมอลำโชว์ลีลาการฟ้อนอยู่ประมาณ 3-5 นาที ซึ่งก็แล้วแต่ว่าใครจะสามารถฟ้อนได้สวยงามเพียงใด เมื่อฟ้อนเสร็จหมอลำจะลำ ซึ่งมักขึ้นต้นด้วยคำว่า “โอ้ย...โอ้ย นอชาย.....” หรือ “โอ้ย...โอ้ย นอนาง.....” ระหว่างที่ลำกลอนลำเพลินหมอลำจะเดินให้เข้ากับจังหวะการลำ ในบางคณะเมื่อหมอลำกล่าวเปิดฝ้าม่านแล้ว หมอลำจะรำ เดิน หรือเดิน ให้เข้ากับจังหวะเพลง เมื่อลำเสร็จคนตรีจะบรรเลงให้หมอลำได้โชว์ลีลาการฟ้อน จากนั้นก็จะเป็นการแนะนำตัวเองตามนามสมมุติในเรื่องแล้วจึงเข้าไปในฉาก เพื่อให้ตัวแสดงอื่นออกมาแนะนำตัวกับผู้ชม ก่อนเข้าฉากหมอลำจะลำกลอนลำเพลินแล้วรำเข้าไปหลังฉาก หมอลำคนอื่นก็จะออกมาแนะนำตนเอง ทำในลักษณะนี้ไปเรื่อย ๆ ยกเว้นตัวตลกที่เดินออกมาด้วยลีลาทำทางอย่างใดก็ได้ บางคนจะออกมาแล้วไปทำท่าหยอกเย้ากระเช้าเข้าเหย้าอยู่กับผู้ชมข้างเวที เมื่อตลกแนะนำตัวก็จะแนะนำ

นำในลักษณะกล่าวตลกแกมไม้หรือคุยโตโอ้อวด เช่น “พ่อแม่พี่น้องชำบายดีบ่อ ระวังสายหุ้มไว้ ดี ๆ เด้อ จะน้อยไปลำทางเชิงโนมา แฮมผู้สาว 2 คนหัวขวน (หัวเราะ) จะน้อยหลาย ผู้หนึ่งละ สายหุ้มขาดตายคาที่ อีกคนเข้าโรงพยาบาลพระศรีมหาโพธิ์ คุณหมอกำลังต่อสายหุ้มให้อย่าง จะมักเขม้น จบข้าวบ้านเฮา”¹⁸

ในระหว่างที่หมอลำลำกลอนลำเพลินหรือโซวี่ลีลาการฟ้อนนั้น คนดูที่อยู่ข้างล่าง ก็มีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้เต็มที่ ถ้าใครต้องการเดิน ฟ้อน ก็ให้ไปอยู่หน้าเวทีหรือหน้าฮ่าน อาจกล่าวได้ว่าผู้ชายอีสานเกือบทุกคนก็มีประสบการณ์การเดินหน้าฮ่าน(เวที) กันแทบทุกคน การเดินหน้าฮ่านมักจะสอดแทรกถึงนิสัยของผู้ชายหลายคน โดยทั่วไปมักนิยมดื่มสุรามาก่อนจึงเกิดความกล้าหรือบางคนก็รวมกลุ่มกันตั้งวงสุราอยู่ข้างเวทีหมอลำเลยทีเดียว บางคนเดินเพื่อความสนุกสนานอย่างเดียวไม่สนใจใครเลย บางคนเดินเพื่ออวดศัสดาโซวี่ความเป็นนักเลงก่อวุ่นเพื่อนจนทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทชกต่อยกันขึ้น สิ่งเหล่านี้คนในชุมชนจะเป็นฝ่ายตัดสินและวัดคุณค่าชายหนุ่มที่น่าสนใจให้ลูกสาวเข้าไปเกี่ยวข้องนอกเหนือจากพื้นฐานทางครอบครัว(ชุมแซง)วงวานว่านเครือเทือกเถาเหล่ากอ ความขยันขันแข็ง ตลอดจนความรู้การรู้งาน รู้จักการวางตัว

ฝ่ายหญิงเองก็ต้องรู้จักการวางตัวด้วย แม้ชุมชนจะเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พูดคุยกันได้ อย่างค่อนข้างอิสระ โดยมีสายตาของเพื่อนหรือญาติผู้ใหญ่คอยรับรู้อยู่ห่าง ๆ ผู้หญิงอีสานสามารถพูดจาหยอกระแหย่ผู้ชายหรือพูดเกี้ยวที่เล่นทีจริงด้วยวาจาได้ แต่ต้องไม่ให้ผู้ชายล่วงล้ำก้าเกิน ไม่ว่าจะเป็นการจับมือถือแขน ถ้าชายหนุ่มคนใดจับมือถือแขนฝ่ายหญิงในที่สาธารณะ โดยที่ยังไม่ได้หมั้นหมายหรือเป็นสามีภรรยากัน ฝ่ายชายจะโดนฝ่ายหญิงปรับไหม ฝ่ายหญิงต้องไม่ให้ผู้ชายแตะต้องร่างกายแม้จะคุยบ่าวได้ แต่ต้องไม่อยู่เป็นหญิงคนเดียวของหนุ่ม ๆ หลายคน ถ้าผู้หญิงคนใดไม่รู้จักรวางตัว คุณค่าของตัวเองก็จะด้อยลงในสายตาของชุมชน

การแสดงของหมอลำจะจบลงเวลาประมาณ 05.00 นาฬิกา ของวันรุ่งขึ้น เมื่อถึงเวลาเลิกหมอลำจะมีการลำลาด้วยท่วงทำนองการลำทางยาว ซึ่งใช้ในการลำลาเนื่องจากมีจังหวะที่ช้า ฟังดูนุ่มนวลอ้อสร้อย ในขณะที่ผู้ชมก็จะกลับบ้านไปนอน ในบางรายที่เกิดความประทับใจในการแสดงของหมอลำมากก็จะเข้าไปคุยที่หลังฉากกับหมอลำ ถ้ามีการพูดคุยกันถูกคอกันมากจะมีการผูกเป็นเสี้ยว หรือไม่ก็เชื้อเชิญให้หมอลำไปเที่ยวที่บ้านเพื่อให้รู้จักมักคุ้นกับทางบ้าน เมื่อมีเวลาก็ให้แวะมาเยี่ยมเยียนกันในฐานะเพื่อนฝูงที่รักใคร่ชอบพอกัน หญิงสาวหรือชายหนุ่มคนใดที่สนใจหมอลำคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษก็จะเข้าไปแนะนำตัวแสดงความสนใจได้อย่างเปิดเผยที่ด้าน

¹⁸ เพิ่งอ้าง.

หลังเวที แม้ขณะที่หมอลำกำลังพักการแสดง แต่การไปพูดคุยนั้นต้องไม่ทำให้หมอลำเสียการเสียงานที่กำลังทำอยู่ ในบางรายจะติดตามไปส่งหมอลำที่ตนชอบถึงบ้านของหมอลำ เมื่อไปถึงบ้านหมอลำก็จะให้การต้อนรับอย่างดีคล้ายกับการต้อนรับเพื่อนฝูงทั่วไป แต่โดยทั่วไปผู้เดินทางไปส่งคณะหมอลำถึงบ้านนั้นมักไปกันหลายคน และส่วนมากก็คือชายหนุ่ม ชายหนุ่มบางคนที่ชอบหมอลำหญิงก็อาจอาศัยการพูดคุยหรือผูกเกี่ยวกับหมอลำชายในคณะเพื่อเป็นสะพานในการไปมาหาสู่กับหญิงสาวที่ตนชอบ¹⁹

ลักษณะการคบหากันจนถึงขั้นการนำไปผูกเสี่ยวนั้น คนที่คบหากันไม่ได้รู้จักพื้นฐานทางครอบครัวของเสี่ยวเป็นการคบในลักษณะคนที่พูดคุยถูกคอกหรือถูกอัธยาศัยกัน จะไม่ค่อยคิดถึงผลประโยชน์ของการคบหาเพื่อนฝูงมากนัก ในชายหนุ่มบางรายที่อาจจะคบหากับหมอลำชายเพื่อเป็นสะพานไปสู่หมอลำหญิงที่ตนชอบนั้น ในบางรายก็เที่ยวไปเที่ยวมาจนถึงขั้นร่วมหอลงโรงกัน ในบางรายก็พลาดหวังแต่คนทั้งคู่ก็ยังคบหาไปมาหาสู่กัน จะมีห่างหายไปบ้างเมื่อมีครอบครัว

หมอลำเพลินไม่ได้เน้นการแสดงที่เป็นเนื้อหาของบทเรื่องและกลอนลำเท่ากับการลำเรื่องตลกกลอน หมอลำเพลินเน้นไปในเรื่องดนตรี แสง สี เสียง การแต่งกาย ดนตรีของหมอลำเพลินในยุคแรกๆ ก็จะมีแอดคอลลีเยน กลองชาโคว์ เบส พิณ กลองซุดและแคน ในระยะต่อมาเครื่องดนตรีของหมอลำเพลินได้นำเอาออร์แกนเข้ามาแทนแคนซึ่งอาจจะเป็หมอลำที่เรียกได้ว่าเป็นหมอลำไม่มีหมอลำแคน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่คู่กันมาตั้งแต่ดั้งเดิมของหมอลำ และในระยะหลังดนตรีของหมอลำก็จะใช้แซกโซโฟนเป็นตัวควบคุมจังหวะแทนจังหวะกลอง²⁰

ในยุคสมัยของหมอลำเพลินคือประมาณช่วง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ดูเหมือนว่าจะหาชายหนุ่มในหมู่บ้านเป่าแคนไปเล่นสวาทากเต็มที ใครที่ยังจับสาวในลักษณะนี้จะถูกมองว่าเชยโบราณ ในขณะที่ชายหนุ่มรุ่นใหม่ไปจับสาวจะสะพายกีตาร์แทนแคน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชายหนุ่มในหมู่บ้านเริ่มเดินทางออกนอกหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ บางคนก็เดินทางออกไปเพื่อศึกษาตามสถานศึกษาในเมืองและชายหนุ่มส่วนมากก็เดินทางไปขายแรงงานยังกรุงเทพมหานคร ไปทำงานรับจ้างตามอู่รถยนต์ โรงกลึง หรืองานก่อสร้าง ชายหนุ่มเหล่านี้เหมือนเป็นคนอีกพวกหนึ่งที่มิวัณธรรมและวิถีชีวิตต่างจากคนรุ่นเก่าในหมู่บ้าน บางคนเดินทางไปตั้งแต่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรืออายุประมาณ 14 – 15 ปี อันเป็นช่วงระยะเวลาของการเป็นวัยรุ่น ซึ่งคนในวัยนี้เริ่มสนใจสังคมรอบตัวและต้องการเลียนแบบ สังคมที่คนวัยรุ่นจากคนชนบทไปเรียนรู้และเลียนแบบก็คือ สังคมเมือง

¹⁹ สัมภาษณ์นายบุญมี นางาม อ่างแก้ว.

²⁰ สัมภาษณ์หมอลำอวิธ โคตรสมบัติ อ่างแก้ว.

การกลับหมู่บ้านของตนก็จะมาเยี่ยมบ้านเฉพาะเทศกาลงานบุญที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นงานบุญเวสในเดือนสาม บุญตรุษสงกรานต์ในช่วงเดือนเมษายน บุญเข้าพรรษา และช่วงเทศกาลปีใหม่

ในระยะแรกคนที่เดินทางไปรับจ้างต่างถิ่น จะไปในช่วงเฉพาะสิ้นฤดูการทำนา เมื่อถึงฤดูการทำนาก็มาดำนานและเกี่ยวข้าวช่วยทางบ้าน เมื่อหมดฤดูกาลก็จะเข้าไปหางานทำ แต่ในช่วงหลังด้วยภาระของการที่ต้องใช้เงินจับจ่ายเพื่อใช้เป็นค่าอาหาร เสื้อผ้า ค่าปุ๋ย ค่าจ้างแรงงาน เพื่อช่วยทำนา ทำให้มีความจำเป็นต้องออกไปรับจ้างเพื่อแสวงหาเงินตรามาจับจ่ายใช้สอย เพื่อตอบสนองสิ่งเหล่านั้น ต่อมาจึงสาธยายปณิธานพื้นฐานคือไฟฟ้า ได้ขยายเข้าสู่ชนบทในภาคอีสานเกือบทั่วถึงทุกหมู่บ้าน คนในชนบทที่ไม่ได้ต้องการแค่ปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ต้องการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน และที่สำคัญเครื่องใช้ไฟฟ้าเหล่านี้คือเครื่องมือในการขีดหน้าชุดา แสดงถึงฐานะของคนที่ได้เป็นเจ้าของ โดยเฉพาะโทรทัศน์สีและตู้เย็น และอีกประการหนึ่งก็คือถ้าจะเที่ยวเข้าเที่ยวออกงานบ่อย ๆ ก็จะทำให้เสียโอกาสในการเลื่อนขั้นเงินเดือน หรือนายจ้างจะรับคนอื่นเข้าไปทำหน้าที่แทน²¹

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาคนที่เป็นคนคุดหมอลำคือ ที่รับเอาวัฒนธรรมการฟังเพลงแบบชาวกูร ทำให้ดนตรีของลำเพลิน ซึ่งจะรวมถึงเครื่องแต่งกายของหมอลำเพลินมีความเป็นวัฒนธรรมของชาวกูร

การแต่งกายของหมอลำเพลินผู้หญิงนุ่งกระโปรงจีบรอบหรือกระโปรงทรงสั้นๆ ประมาณครึ่งขาอ่อน ส่วนเสื้อนั้นจะสวมเสื้อยืดเหน็บชายเสื้อยืดเข้าข้างในกระโปรง สวมรองเท้าส้นสูง รองเท้าที่อุปถัมภ์แบบสั้นหรือสวมรองเท้าผ้าใบ หมอลำชายสวมเสื้อเหมือนลิเกเป็นเสื้อแขนสั้นปักเลื่อม ใช้ผ้าเหลืองมรดศรีษะมีพู่ประดับ สวมกางเกงขานยาว ใช้ผ้าเหลืองมุ่นทับกางเกงข้างนอกคล้ายกับการนุ่งโจงกระเบน แต่รั้งชายผ้าให้อยู่สูงเหนือเข่า ชุดที่สวมใส่นี้ถ้าเป็นหมอลำหญิงจะสวมใส่เดินทางเครื่องและแสดงหมอลำ ส่วนหมอลำชายถ้าออกไปร้องเพลงก็จะสวมเสื้อยืด ผูกเนคไท สวมกางเกงขานยาว ซึ่งก็แล้วแต่ว่าในช่วงนั้นแฟชั่นเสื้อผ้าจะนิยมในรูปแบบใด²²

ในช่วงระยะหลังหมอลำจะให้ความสำคัญในการลงทุนเรื่องเสื้อผ้ามากขึ้น เนื่องจากมีสำนักงานหมอลำหรือวงดนตรีหรือพ่อค้าบางรายเปิดให้มีการเช่าชุดทางเครื่องโดยเฉพาะ หมอลำจึงเริ่มมาแต่งชุดที่ออกไปเดินทางเครื่องและชุดแสดงหมอลำต่างกัน ชุดทางเครื่องเป็นชุดสีสดใสและใช้สีเสื้อผ้าให้เล่นสีกับแสงสีบนเวที เมื่อมีการเปลี่ยนหรือใช้แสงสีที่ต่างออกไป ในขณะที่ชุดที่สวมใส่แสดงหมอลำก็จะมีรูปแบบที่คล้าย ๆ กันในแต่ละคณะ อาจจะแต่งเป็นชุดเสื้อกั๊ก สวม

²¹ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤษย์ อ่างแล้ว.

²² สัมภาษณ์นายเสถียร พาชัน อ่างแล้ว.

เสื้อยืดหรือเสื้อเชิ้ตข้างในพร้อมกระโปรงจีบรอบทรงตรงหรือกระโปรงทรงเอ สีเดียวกับเสื้อกั๊ก ซึ่งก็แล้วแต่ว่าหมอลำแต่ละคนจะเลือกสวมใส่สีอะไร แต่ต้องไปตัดแบบฟอร์มในลักษณะเดียวกัน

23

ในด้านของแสง สี เสียงนั้น ถือได้ว่าหมอลำเพลินเป็นต้นแบบของหมอลำที่เริ่มใช้แสง สี เสียงเข้ามาช่วยในการแสดง เนื่องจากหมอลำเพลินเกิดขึ้นในยุคที่มีเครื่องขยายเสียง ไมโครโฟน และไฟฟ้ากันอย่างแพร่หลาย การแข่งขันอีกด้านหนึ่งของคณะหมอลำเพลินก็คือแสง สี เสียง ที่นำมาประกอบการแสดง แสงสีของหมอลำเพลินไม่ได้มีไว้เพื่อจุดมุ่งหมายที่ให้แสงสว่างเพียงอย่างเดียว หมอลำเพลินใช้แสงสีเพื่อให้นักดูรู้สึกตื่นตาตื่นใจ โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาโชว์วงและเดินโชว์ คนดูจะรู้สึกตื่นตาตื่นใจไปกับแสงสีที่ต้องกระทบเสื้อผ้าของหางเครื่อง เล่นแสงไฟเป็นสีต่าง ๆ กัน นอกจากนี้ในระหว่างการแสดงหมอลำก็จะปรับแสงสีให้เข้ากับฉากและอารมณ์ของตัวละคร โดยเฉพาะในฉากที่หมอลำต้องการเน้นเป็นพิเศษ²⁴

ส่วนในด้านของเครื่องขยายเสียงนั้น หมอลำเพลินถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถ้าเครื่องขยายเสียงดีมีคุณภาพ จะทำให้เสียงดนตรีและเสียงของหมอลำฟังดูดีเข้าไปด้วย คณะหมอลำหลายคณะจึงลงทุนซื้อเครื่องเสียง ลำโพง ที่มีราคาแพงหลายหมื่นบาท เพื่อใช้ในคณะของตัวเอง โดยเฉพาะหรือบางคณะที่ไม่มีเงินพอที่จะลงทุนก็ต้องหาเช่าเครื่องเสียง

หมอลำหมู่แบบลำเวียง การแสดงที่ต้องปรับเปลี่ยน

ในขณะที่ลำเพลินขยายออกสู่ตลาดและเป็นที่นิยมของคนดูอย่างรวดเร็ว ลำเรื่องต่อกลอนหรือลำเวียงเริ่มมีคู่แข่งและต้องมีการปรับตัวเองเพื่อความอยู่รอด ด้วยราคาจ้างที่ไม่ต่างกันมากนักระหว่างหมอลำเพลินและหมอลำเวียง แต่หมอลำเพลินทำได้ทั้งการแสดงที่เป็นแบบวงดนตรีลูกทุ่ง หมอลำเวียงแม้จะแสดงแบบวงดนตรีลูกทุ่งได้ แต่ก็มีข้อจำกัดในเรื่องของดนตรีและการลงทุนในเรื่องแสงสีก็ยังสู้ลำเพลินไม่ได้ ในที่สุดหมอลำเวียงก็มีการไปใช้เครื่องดนตรีแบบเดียวกับวงดนตรีลูกทุ่ง เปลี่ยนการเดินแบบ ออกแขกมาแสดงด้วยการโชว์วงและการเดินโชว์แบบหมอลำเพลิน แต่ดูเหมือนว่าหางเครื่องและหมอลำจะแยกออกจากกัน หางเครื่องอยู่ในวัยอายุน้อย ในขณะที่หมอลำเวียงบางคนก็ค่อนข้างมีอายุ คนที่อายุน้อยอาจสมัครใจเป็นหางเครื่องไปด้วย โดยรับค่าจ้างเป็นสองส่วนคือค่าตัวเป็นหมอลำและค่าตัวหางเครื่อง ด้วยในลักษณะดังกล่าว ทำให้คณะหมอลำที่เคยมีเพียง 10 – 20 คน เพิ่มจำนวนสมาชิกขึ้นมาเป็น 60 – 70 คน เวลา

²³ เฟิงอ้าง,

²⁴ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤกษ์ อ้างแล้ว.

เดินทางต้องจ้างรถบรรทุกขนส่งหมอลำและจ้างรถหกล้อ ไว้ขนเครื่องดนตรี แม้ค่าจ้างของคณะหมอลำจะมีราคาสูงขึ้น แต่การแบ่งรายได้ให้กับหมอลำก็ไม่ได้เพิ่มขึ้นมากนัก เนื่องจากจำนวนสมาชิกในคณะหมอลำมีจำนวนมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในคณะหมอลำก็สูงขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งค่ายานพาหนะ ค่าขนส่ง ค่าเช่าเสื้อผ้าทางเครื่อง ค่าเช่าเครื่องเสียงในกรณีที่ไม่มีเครื่องเสียงเป็นของตนเอง ไหนจะค่าเลี้ยงดูจำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น ราคาเครื่องอุปโภคบริโภคก็มีราคาสูงขึ้น ค่าซ่อมบำรุงข้าวของที่แตกหักเสียหาย โดยเฉพาะหลอดไฟที่ใช้ก็มีราคาแพง รวมทั้งเครื่องเสียงลำโพง ซึ่งอาจจะเสียหายโดยไม่ได้ตั้งใจทั้งจากการขนส่งหรือถูกฝน ถ้าวันไหนที่ไปแสดงแล้วเกิดฝนตก

อย่างไรก็ตามหมอลำเวียงก็พยายามปรับตัวเอง โดยพยายามรักษารูปแบบการแสดงที่คงไว้ซึ่งรูปแบบของศิลปะดั้งเดิมให้มากที่สุด แม้จะมีการเดินทางเครื่อง แต่ชุดทางเครื่องและลีลาการเดินทางเครื่องของหมอลำเวียงจะออกมาในรูปแบบที่สุภาพ เรียบร้อย เมื่อเดินทางเครื่องเสร็จรูปแบบการแสดงการลำก็พยายามรักษาเนื้อหาและบทเรื่อง ความไพเราะของศิลปะการลำ ความสวยงามของลีลาการฟ้อนที่อ่อนช้อย ตลอดจนการเข้าถึงบทบาทตามเนื้อเรื่องของตัวละครให้มากที่สุด²⁵

ในด้านเครื่องแต่งกายหมอลำเวียงก็มีการลงทุนให้ดูดีสวยงามมากกว่าลำเพลิน หมอลำชายจะแต่งกายโดยดูแบบอย่างความหรูหราอลังการ จากเครื่องแต่งกายของลิเก หมอลำหญิงบางคณะจะให้แต่งชุดไทยบรมพิมาน ถ้าเป็นลูกเจ้าเมืองก็ให้ใส่มงกุฎ หรือในบางคณะจะให้สวมใส่ชุดราตรียาว ปักเลื่อมแบบเดียวกับที่ลิเกหญิงแต่ง

ในขณะที่เดียวกันบทเรื่องที่หมอลำนำมาลำจากเดิมที่เน้นเรื่องนิทานพื้นบ้าน ชาดก ตำนาน ในลักษณะที่มีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวกับจักร ๆ วงศ์ ๆ ในช่วงระยะหลังหมอลำเวียงได้มีการปรับเปลี่ยนหันไปนิยมแสดงนิทานพื้นบ้านของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ ย่ากินปลิง หรือเรื่องที่แต่งขึ้นตามสมัยนิยม เช่น หัวคำออกก่อนหัวค้อนนำหลัง คนลืมหูลืมตา หักดอกเดียว เนื้อเรื่องของหมอลำเวียงในยุคนี้จะมีเนื้อหาของความเป็นชาวบ้านใกล้ตัวของผู้ชมเข้ามา²⁶

ด้วยการพยายามปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยและรสนิยมของคนดูที่เปลี่ยนไป แต่ก็พยายามอย่างยิ่งที่รักษารูปแบบดั้งเดิมในสิ่งที่มีคุณค่าและแสดงถึงศิลปะการแสดงที่ได้สืบทอดกันมา ในหมู่คนดูเองก็ให้การยอมรับในการแสดงของหมอลำเวียงว่าเป็นการแสดงที่มีทั้งศาสตร์และ

²⁵ สัมภาษณ์หมอลำคมฉวี เวียงอุบล เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2539.

²⁶ สัมภาษณ์นายเสถียร พาชื่น อ้างแล้ว.

ศิลปะ คือ ได้ทั้งความสวยงามจากการดูการฟังและได้ข้อคิดที่ดี ในขณะที่เดียวกันราคาค่าจ้างหมอลำหมู่ที่เป็นหมอลำเวียงก็มีราคาแพงมากกว่าหมอลำเพลิน

โดยทั่วไปคนอุบลราชธานีนิยมจ้างหมอลำเพลินมากกว่าหมอลำเวียง อาจจะเนื่องมาจากราคาค่าจ้างที่ถูกมากกว่า ทำให้เจ้าภาพมีความสามารถพอที่จะจ่ายเงินเป็นค่าจ้างได้ การจ้างหมอลำเวียงมาเล่นนั้น ส่วนมากจะเป็นงานบุญรวมของหมู่บ้าน อีกประการต่อมาก็คือ คนอุบลซึ่งส่วนมากอยู่ในวัยที่นิยมหมอลำเพลิน²⁷

การจ้างมหรสพมาเล่นงานบุญหรืองานเทศกาลนั้น นอกจากเจ้าภาพจะดูจำนวนเงินที่จ่ายเป็นค่าจ้างจึงเลือกมหรสพที่ตนพอจ่ายค่าจ้างได้ คนที่ทำให้เจ้าภาพต้องจ้างมหรสพมาเล่นมากที่สุด ถ้าเป็นงานบวชก็คือลูกชายที่จะบวชจะเป็นคนสั่งว่าต้องการเอาอะไรมาเล่น ถ้างานทำบุญให้กับญาติพี่น้องที่ล่วงลับ (งานแจกข้าว) คนที่เป็นเจ้าภาพมักจะนึกถึงคำสั่งเสียของผู้วายชนม์ไปแล้ว ถ้าพอมีเงินทองที่จะจัดหาได้ ญาติพี่น้องหรือลูกหลานก็จะจัดทำตามความต้องการให้ผู้วายชนม์ ถือว่าเป็นการระลึกถึงหรือแสดงความกตัญญูทดแทนให้เป็นครั้งสุดท้าย เพราะตามประเพณีความเชื่อของคนอีสาน เมื่อคนตายไปแล้ววิญญาณก็ยังไม่ได้ไปเกิดใหม่ในทันที จะได้ไปเกิดใหม่ก็ต่อเมื่อญาติพี่น้องคนที่ยังข้างหลังจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ ซึ่งอาจจะทำได้โดยการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้วายชนม์ การสร้างกุศล ซึ่งการทำบุญในลักษณะการอุทิศส่วนกุศลให้ นี้ ตามประเพณีอีสาน เรียกว่า บุญแจกข้าว เมื่อทำบุญแจกข้าวเสร็จ คนอีสานจึงเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายได้รับผลบุญและจะได้ไปเกิดใหม่²⁸

การถ่ายทอดทางภูมิปัญญาของหมอลำเพลิน

ในยุคของการแสดงลำเพลิน การฝึกหัดเรียนเป็นหมอลำเพลินง่ายกว่าหมอลำเวียง เนื่องจากจังหวะของการลำที่กระชับรวดเร็ว คนตรีประกอบมีจำนวนมากขึ้น ผู้ที่เป็นหมอลำเพลินจึงไม่ต้องเป็นคนที่มีสัมผัสไพเราะนัก ขอให้ลำให้เข้ากับจังหวะของคนตรี ยิ่งในระยะหลังเครื่องเสียงสามารถปรับเสียงลำให้ออกมาไพเราะกว่าเสียงลำจริง อย่างไรก็ตามผู้ที่ไปไปฝึกหัดเป็นหมอลำจะต้องมีความรักในศิลปะการแสดงหมอลำ ชอบการเดินทาง เข้ากับเพื่อนฝูงในคณะหมอลำได้ เป็นคนในลักษณะที่อยู่ง่ายกินง่าย นอกจากนั้นก็ต้องเป็นคนที่มีรูปร่างหน้าตาดีพอสมควร มีนิสัยกล้าแสดงออกต่อหน้าชุมชน²⁹

²⁷ เฟื่องอ้าง.

²⁸ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤกษ์ อ้างแล้ว.

²⁹ สัมภาษณ์นายสงวน พาขัน อ้างแล้ว.

ในยุคนี้เครื่องอำนวยความสะดวกมาพร้อมหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะแถบบันทึกเสียงซึ่งเริ่มมีการใช้กันอย่างแพร่หลาย มีราคาถูกพอที่จะซื้อหาเอาไว้ใช้ ตลอดจนมีบันทึกเทป ซึ่งสามารถฉายให้เห็นได้ทั้งภาพและเสียง การเล่าเรียนหมอลำจึงอาศัยเครื่องมือเหล่านี้เข้ามาช่วย

การจัดตั้งคณะหมอลำเองก็มีลักษณะเหมือนกับหมอลำเวียง คือหมอลำที่เริ่มหัดใหม่ทั้งคณะและหมอลำที่เข้าไปฝึกหัดในคณะที่จัดตั้งแล้ว การหัดหมอลำใหม่ทั้งคณะ เมื่อหัวหน้าคณะเดินทางมาติดต่อครูก็คือทั้งครูที่เป็นหมอลำหนุ่มและหมอลำกลอน หลังจากมีการตกลงราคาค่าจ้างสอนแล้ว หัวหน้าคณะจะแต่งดอกไม้ธูปเทียน ซึ่งประกอบด้วยดอกไม้ 5 คู่ ทำการบูชาเคารพเพื่อแสดงถึงความเป็นศิษย์อาจารย์ ครูหมอลำก็จะให้เทปบันทึกเสียงกลอนลำไปให้คณะทำการฝึกหัดให้คนที่เรียน กลอนลำจะใช้กลอนลำเดียวกันหมด หลังจากคิดว่าคนที่เรียนลำกลอนลำได้แล้ว ครูหมอลำก็จะเดินทางไปที่บ้านของหัวหน้าคณะพร้อมกับบทเรื่องที่ทำการประพันธ์ขึ้น เพื่อให้หมอลำคณะใหม่นำไปแสดง³⁰

เมื่อไปถึงครูหมอลำจะพักอยู่ที่บ้านหัวหน้าคณะ จะเรียกคนที่มาเรียนมาลำให้ฟังดูกิริยาทำการแสดงออก แล้วจึงทำการคัดเลือกบทบาทและหน้าที่ของหมอลำในคณะว่าใครจะรับบทเป็นนางเอก พระเอก ตัวโกง ตัวอิจฉา พ่อพญา แม่พญา หรือใครจะเป็นตัวตลก เมื่อได้ตัวละครครบแล้ว ครูหมอลำจะแจกกลอนลำให้ตามบทบาท เพื่อให้หมอลำนำไปท่อง ในระหว่างนี้ครูจะสอนให้เพื่อนรำ ท่ารำ ท่าเดิน และจะให้หมอลำที่นำกลอนลำไปท่องในแต่ละฉากมาลำให้ฟัง พร้อมทั้งเสนอแนะเทคนิคการแสดง ตลอดจนสีหน้า ท่าทางในระหว่างลำ เพื่อน หรือเดิน การรับ การส่งบทกันระหว่างตัวละคร หมอลำจะใช้ระยะเวลาฝึกหัดลำประมาณ 3-4 เดือน โดยที่ครูต้องเที่ยวไปเที่ยวมาเพื่อทำการชี้แนะ เมื่อเริ่มเข้าที่เข้าทางครูจึงให้หมอลำออกไปรับงานแสดงได้

31

การเรียนหมอลำในช่วงนี้นอกจากจะเรียนการลำ ศิลปะการแสดง ทั้งการวางตัว กิริยาท่าทาง เมื่ออยู่ต่อหน้าคนดู หมอลำต้องหัดเรียนเดินทางเครื่อง ฝึกหัดร้องเพลงไทยลูกทุ่ง เพลงลูกทุ่งหมอลำซึ่งเป็นที่รู้จักและนิยมกันทั่วไป การฝึกหัดเดินทางเครื่องประกอบเพลงในระยะแรกไม่ได้จำครูมาสอนท่าเดิน เป็นการหัดให้เดินให้เข้ากับจังหวะของคนตรีและลงจังหวะพอดีกับจังหวะของเพลง โดยอาศัยการขยับแขนขยับขา ไม่มีจังหวะที่ตายตัวแน่นอนเหมือนจังหวะการเดินรำแบบชาวตะวันตก³²

³⁰ สัมภาษณ์หมอลำถวิล โคตรสมบัติ.

³¹ เพิ่งอ้าง.

³² สัมภาษณ์นายสงวน พาชัน อ้างแล้ว.

สิ่งที่เป็นแม่แบบในการเดินทางเครื่องของหมอลำที่หาได้ง่ายอีกอย่างหนึ่งก็คือ การชมจากรายการโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดการแสดงของนักร้องลูกทุ่ง คณะหมอลำ และการไปชมการแสดงของหมอลำคนอื่น แล้วนำรูปแบบที่น่าสนใจมาดัดแปลงปรับปรุงใช้ ในคณะหมอลำบางรายก็ไปติดต่อให้นักเดินในคณะที่ตนสนใจมาฝึกซ้อมให้ การกระทำลักษณะนี้ส่วนมากจะได้รับการสนับสนุนจากหัวหน้าคณะและคนร่วมคณะหมอลำ เพราะจะทำให้หมอลำได้แลกเปลี่ยนศิลปะการแสดง ซึ่งจะรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนตัวหมอลำ นักเดิน เครื่องแต่งกาย ตลอดจนเครื่องเสียง แสง สี³³

ในขณะที่เดียวกันหมอลำที่มีครูคนเดียวกัน ครูจะเป็นตัวเชื่อมนำลูกศิษย์หมอลำคนที่มีประสบการณ์ไปช่วยฝึกสอนให้กับหมอลำรุ่นน้อง เมื่อคณะหมอลำน้องใหม่เริ่มออกแสดงในระยะแรก ครูจะนำหมอลำรุ่นพี่เข้ามาเสริมทีมงาน เพื่อช่วยให้การแสดงในระยะแรกลุล่วง สมบูรณ์แบบมากที่สุด ในการฝึกหัดหมอลำในรุ่นต่อไป คนที่เป็นหมอลำรุ่นพี่ก็จะเข้ามาช่วยในลักษณะเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ทำให้ลักษณะจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งการกระทำในลักษณะนี้นอกจากจะให้ลูกศิษย์ร่วมอาจารย์ได้รู้จัก และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันแล้ว ยังเป็นการสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนบุคลากรในองค์กรและแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ขาดแคลนร่วมกัน³⁴

นอกจากนี้หมอลำต้องเป็นคนที่น่าสนใจในข่าวสารบ้านเมือง เพื่อที่จะได้นำไปพูดคุยส่งข่าวหรือล้อเลียนในเชิงการแสดงตลก ถ้าเป็นเหตุการณ์ที่ต้องการการประชาสัมพันธ์เพื่อขอความร่วมมือจากประชาชน หมอลำจะนำไปแต่งเป็นกลอนลำเพื่อช่วยณรงค์ ไม่ว่าจะเป็นโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โครงการคุมกำเนิดด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนมีลูกเพียง 2 คน ซึ่งหมอลำกล่าวว่า เป็นการแสดงความรู้ในเรื่องความเป็นไปในบ้านเมือง บอกถึงความทันสมัยและถือเป็นการให้ความรู้แก่ผู้ชม พร้อมทั้งแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจของหมอลำที่มีต่อภาครัฐ ข่าวสารที่หมอลำนำไปล้อเลียนมักจะเป็นข่าวเกี่ยวกับดารานักร้อง นักกีฬาหรือนักการเมืองบางคน หมอลำซึ่งส่วนมากก็คือตัวตลกจะนำสิ่งเหล่านี้มาล้อเลียนในรูปของการสอยเล่น ๆ ระหว่างที่เล่นหมอลำ ดังเช่น “ผู้สาวบ้านโนนบ่ออยู่จักนายก บัดท่าอีกเขาก อัยคักฤทธิ์ คักฤทธิ์.....” หรือในสมัยที่มิตร ชัยบัญชา แสดงคู่กับเพชรรา เขาวราษฏร์ ตัวตลกก็จะนำไปล้อเลียนระหว่างที่แสดงได้ตอบพุดคุยกัน เช่น ฉากที่ตัวตลกหญิงและตัวตลกชายจ่ายผลยาตอบโต้หยอกเย้า หรือแข่งกันจ่ายผลยา

ตลกชาย : “พญาพญ้างเอนมวางไว้ป่อง (งู) คันถ่าเหี้ย (หก) ออกจากผ้า

ญาอ้ายสิโถมเอาดอก”

³³ สัมภาษณ์หมอลำถวิล โคตรสมบัติ อ้างแล้ว.

³⁴ เพิ่งอ้าง.

ตลกหญิง: “ผญาผญาตั้นวางเข้ากอโจด โคตรพ้อโคตรแม่เจ้า คือสิเว้าแต่
ผญาน้อ”

ตลกชายจะทำท่าจนแค้นคิดไม่ออก ตลกหญิงก็จะพูดกระเซ้าที่เล่นทีจริงว่า

ตลกหญิง: “อ้ายจ๋อยเป็นอีหยังมาคือมิด (เจียบ) แท้”

ตลกชายแสดงท่าทางดีใจและพูดกับตัวเองว่า ໄ໓ผู้สาวหยัง(ชม)ว่าเฮคือมิตร เฮกะห
ย่องเพิ่นคั้นแนจักหน้อย

ตลกชาย: “น้องหล่าหอยน้องกะเพชรา คือกัน ”

การจัดองค์กรของหมอลำหมู่

หมอลำหมู่ประกอบด้วยสมาชิกในวงจำนวนมาก นอกจากหมอลำแล้วยังประกอบไปด้วย
นักดนตรี นักร้อง นักเต้น นักควบคุมเครื่องไฟ การวางกฎกติกาให้ทุกคนได้ปฏิบัติ เพื่อให้การ
ทำงานสามารถทำได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง คนที่มีหน้าที่ออก
กฎกติกา ข้อตกลง ให้คนในคณะปฏิบัติตามก็คือหัวหน้าวง การลงทุนที่จะต้องใช้เงินเป็นจำนวน
เรือนแสน และมีการลงทุนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อปรับปรุงผลงาน ตลอดจนการติดต่อยังยากขับ
ซ้อนมากขึ้น ทำให้นายทุนที่ลงทุนในคณะหมอลำไม่ได้มีแค่คนเดียว แต่มีจำนวนประมาณ 2 – 5
คน ในหมอลำแต่ละคณะ โดยการแยกการลงทุนในลักษณะคนหนึ่งลงทุนในเรื่องเครื่องดนตรี คน
หนึ่งลงทุนในเรื่องเครื่องเสียงและแสงสี อีกคนลงทุนในเรื่องเสื้อผ้าเครื่องชุดหางเครื่อง ส่วนชุดที่
หมอลำใส่นั้นเป็นการลงทุนจัดซื้อด้วยตนเอง อีกคนจะเป็นยานพาหนะคอยรับส่ง

เมื่อหมอลำคณะหนึ่งมีนายทุนหลายคน เพราะส่วนมากหมอลำในจังหวัดอุบลราชธานี
นายทุนส่วนมากเป็นนายทุนที่เป็นข้าราชการครู ตำรวจ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันและผู้มีอันจะกินใน
หมู่บ้านนั้น ๆ ซึ่งพวกนี้ไม่มีเงินลงทุนมากพอที่จะทำการลงทุนเพียงคนเดียว ในขณะที่วงนาย
ทุนเหล่านี้ก็ไม่ต้องการสิ้นเนื้อสิ้นตัวหรือเป็นหนี้สินรุงรัง ถ้าการลงทุนหมอลำเกิดการขาดทุน
นายทุนเหล่านี้จึงเลือกที่จะร่วมหุ้นกันทำ ซึ่งจะทำให้ไม่ต้องใช้เงินก้อนใหญ่มากนัก เงินทุนที่
นำมาลงทุนก็เป็นเงินทุนที่ตนพอหาได้หรือถ้าเป็นเงินที่หยิบยืมมา ถ้าขาดทุนก็สามารถใช้หนี้โดย
ที่ครอบครัวไม่เดือดร้อนมากนัก³⁵

ผู้ที่มาร่วมหุ้นกันทำคณะร่วมกันส่วนมากก็คือญาติพี่น้อง เลี้ยวหรือบุคคลที่เคารพนับถือ
กันเป็นการส่วนตัว โดยปกติการจัดตั้งคณะหมอลำในระยะจัดตั้งใหม่ ๆ จะมีนายทุนเพียงคน
เดียว นายทุนคนแรกเป็นผู้มีใจรักในศิลปะการแสดงหมอลำหรือเคยเป็นหมอลำมาก่อน เมื่อมาจัด

³⁵ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤษย์.

ตั้งระยะแรกทุนดำเนินการยังไม่สูงนัก ที่ลงทุนเป็นจำนวนมากน้อยก็คือเรื่องเครื่องดนตรีและเสื้อผ้าของหมอลำ เครื่องดนตรี แม้จะเป็นลำเพลินก็จะใช้เครื่องดนตรีแบบหมอลำในยุคแรก ๆ ก่อน เช่น จะใช้กลองชุด พิณ แคน กีตาร์เบส เสื้อผ้าก็เป็นแบบง่าย ๆ อาจเป็นเสื้อยืดกับกระโปรงสั้น ถ้าเป็นหมอลำหญิง ส่วนหมอลำชายก็ค่อนข้างลงทุนให้เป็นจำนวนเงินมากพอสมควร เพราะราคาเครื่องแต่งกายของหมอลำชายค่อนข้างแพง ส่วนเรื่องเครื่องเสียงและไฟนั้นจะหาเช่าก่อน รวมทั้งชุดเดินทางเครื่อง ในระยะแรกของการรับงานราคาจ้างจะไม่แพงมากนัก เมื่อคณะหมอลำเริ่มพิสูจน์ถึงผลงานที่มีคุณภาพของตน หัวหน้าวงหรือนายทุนคนแรกก็จะเริ่มไปชักชวนให้คนอื่นเข้ามาร่วมลงทุนด้วย คนที่เข้ามาลงทุนที่หลังส่วนมากจึงเป็นแค่ผู้ลงทุน จะไม่มีสิทธิจัดการเรื่องภายในคณะเหมือนหัวหน้าวง นายทุนคนหลังมีหน้าที่แค่รับรู้เรื่องภายในความเป็นไปของคณะ ตลอดจนรับส่วนแบ่งรายได้ในการไปแสดงในแต่ละครั้งของคณะ ส่วนเรื่องการควบคุมวงนั้นเป็นหน้าที่ของหัวหน้าวง ในเทศกาลหนึ่งที่นายทุนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจ่ายเงินก็คือ ค่าเลี้ยงดูลูกน้องที่มาฝึกซ้อมกันก่อนออกแสดงในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาและค่าจัดงานบายศรีสู่ขวัญทำพิธียกอ้อยอครุครั้งใหญ่ ซึ่งคณะหมอลำจะจัดทุกปีก่อนการออกรับงานแสดงหลังจากฤดูกาลออกพรรษาแล้ว

หัวหน้าวงมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยภายในวง วางกฎระเบียบ เพื่อให้หมอลำได้ปฏิบัติ ถ้าใครละเมิดกฎที่ตั้งไว้ก็จะถูกหัวหน้าวงเรียกว่ากล่าวตักเตือนถ้าเป็นความผิดเพียงเล็กน้อย ถ้าเป็นความผิดที่ร้ายแรงหัวหน้าวงก็จะให้ออกจากวงไป กฎกติกาของหมอลำที่ตั้งไว้ของหมอลำคณะดาวพระเสาร์ มีดังนี้

1. ไม่คบหาเล่นชู้กันภายในวง
2. เวลาทำงานห้ามดื่มสุรา
3. ห้ามจับกลุ่มคุยกันในเวลาทำงาน
4. ไม่ซุบซิบนินทาเพื่อนลับหลัง ถ้ามีเรื่องอึดอัดใจก็ขอให้แจ้งให้หัวหน้าวง ได้ทราบ

36

คณะดาวจะเค็ดมีกฎวางไว้ดังนี้

1. ไม่พุดคุยเหยให้หมอลำในคณะผิดใจกัน
2. ห้ามหมอลำในคณะรักกัน หรือพุดจับกันที่เล่นที่จริง ถ้าจะชอบหรือรักใคร่ในคณะต้องจัดการให้ถูกต้องตามประเพณี

³⁶ เพิ่งอ้าง,

3. ไม่เล่นผู้ติดลูกเมียใคร
4. เวลาที่ออกจากคณะห้ามชักชวนคนอื่นลาออกไปด้วย
5. เวลาทำงานห้ามดื่มสุรา
6. ไม่จับกลุ่มพูดคุยกันในระหว่างทำงาน³⁷

กติกาย่อบังคับของหมอลำทั้งสองคณะจะมีลักษณะที่คล้าย ๆ กัน หัวหน้าวงต้อง

เป็นผู้มีหน้าที่วางกฎกติกาไว้ให้ปฏิบัติ หัวหน้าวงหมอลำมักจะกล่าวตรงกันว่าภายในคณะหมอลำ หมู่จะประสบปัญหาในด้านผู้สาวมากที่สุด เพราะจากการที่หมอลำต้องตระเวนแสดงไปด้วยกันทั้ง เวลากลางวันและกลางคืน ทำให้เกิดความใกล้ชิดและเห็นอกเห็นใจ ในที่สุด ยิ่งในบางรายได้ แสดงเป็นคู่รักและมีการพูดคุยพราวสีและจีบกันที่เล่นที่จริง ทำให้หมอลำเกิดอารมณ์คล้อยตาม บท สมาชิกในคณะหลายคู่ที่แต่งงานกัน ซึ่งอาจจะเป็นของหมอลำกับหมอลำ หมอลำกับนักดนตรี นักดนตรีกับหางเครื่อง หรือหางเครื่องกับหมอลำ แต่การแต่งงานกับสมาชิกในคณะเดียวกันก็จะมีผลดีในเรื่องที่ทั้งคู่จะทำงานหรือแสดงอยู่กับคณะหมอลำเดิม³⁸

ปัญหาผู้สาวอีกอย่างหนึ่งที่ประสบกันมาก โดยเฉพาะหมอลำชายและนักดนตรี มักจะก่อให้เกิดหัวหน้าได้ไปตามแก้ปัญหาถึงขั้นต้องเสียเงินเสียทองค่าสินไหมทดแทนหลายราย หรือในบางรายต้องจัดการสู่ขอเพื่อตอบแทนให้เป็นสามีภรรยา กัน ก็คือปัญหาที่หมอลำชายหรือนักดนตรีพาลูกสาวเขาหนีหรือพูดกันอีกนัยหนึ่งก็คือลูกสาวไทบ้าน เล่นนำหมอลำ (ลูกสาวชาวบ้านหนีตามหมอลำ) ปัญหานี้จะเกิดหลังจากหมอลำแสดงจบลง สาววัยรุ่นจะมาพูดคุยหลังเวทีกับหมอลำที่ตนประทับใจ บางรายพูดคุยกันถูกคอก็จะมีการนัดหมายเพื่อพบปะพูดคุยหรือไปเที่ยวกันในภายหลัง ซึ่งในบางรายทำให้เกิดเหตุการณ์เลวเลวถึงขั้นได้เสียกันหรือหายตัวไปด้วยกัน เมื่อพ่อแม่ผู้ปกครองทราบจะมาหาหัวหน้าวงเพื่อเรียกร้องค่าเสียหาย ถ้าหมอลำยังไม่มีลูกเมียหรือยังไม่ได้แต่งงาน พ่อแม่ผู้ปกครองมักจะเรียกร้องให้ไปดบแต่งลูกสาวของตน แต่ในรายที่ฝ่ายชายมีลูกเมียแล้วผู้ปกครองจะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน ซึ่งการเสียค่าปรับใหม่ในลักษณะนี้จะมีราคาเป็นเงินสูงกว่าการไปดบแต่งเป็นภรรยา เนื่องมาจากถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองเรียกค่าสินสอดแพงเกินไป ก็กลัวฝ่ายชายจะยอมเสียค่าสินไหมไม่ยอมดบแต่งลูกสาว เพราะถึงอย่างไรฝ่ายหญิงก็เป็นฝ่ายเสียหาย เข้าในลักษณะที่ว่าห้ามผีถึงป่าช้า มีแต่ปล่อยเรื่องให้เลวตามเลยและพยายามเจรจาให้หัวหน้าวงช่วยฝ่ายตนให้มากที่สุด แต่ถ้าฝ่ายชายมีลูกเมียแล้ว พ่อแม่ฝ่ายหญิงเห็นว่าอย่างไรเสียฝ่ายตนเองก็เป็นฝ่ายเสียหายแล้วและไม่มีความหวังจะดบแต่งลูกสาว จะเรียกร้องค่าเสียหายเป็นเงินจำนวนมาก ยิ่ง

³⁷ สัมภาษณ์นายคัมภีร์ นางาม.

³⁸ เพิ่งอ้าง.

ในบางรายที่ลูกสาวอายุยังไม่ถึง 18 ปี ยิ่งเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเป็นจำนวนเงินที่มากขึ้น เพราะถ้าฝ่ายชายไม่ให้ตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้อง ฝ่ายหญิงจะไปทำการฟ้องร้องกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในข้อหากักขังหน่วงเหนี่ยวและพรากผู้เยาว์ ซึ่งจะมีโทษถึงจำคุกเลยทีเดียว แต่ในบางรายฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายมาหาฝ่ายชายเองเมื่อถึงเวลากลับก็ไม่วอนกลับบ้าน ฝ่ายชายไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายใดๆ แก่ฝ่ายหญิง โดยมีพยานรู้เห็นที่เชื่อถือได้ ในกรณีนี้ถึงแม้ฝ่ายหญิงจะมาตามและเรียกร้องค่าเสียหายกับฝ่ายชายฝ่ายชายก็ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทน เพราะสามารถมีพยานบุคคลยืนยันถึงความบริสุทธิ์ ก็ทำได้แค่ให้นำตัวลูกสาวของตนกลับบ้านไปเท่านั้น สมาชิกในวงที่มักก่อปัญหาในด้านนี้ส่วนมากก็คือ พระเอกและนักดนตรีที่หน้าตาดี รูปหล่อหรือไม่ก็คารมดี ทำให้เป็นที่หลงใหลของหญิงสาวที่มาชมการแสดง³⁹

ส่วนปัญหาเรื่องอื่น ๆ เช่น การจับกลุ่มพูดคุยกันนั้นจะไม่ค่อยมีนัก ถ้าจะพูดคุยกันบ้างก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการแสดงในคืนนั้น รวมทั้งปัญหาการดื่มสุราในขณะทำงานนั้น หัวหน้าวงให้ดื่มได้โดยเฉพาะสุราที่นำมาประกอบพิธีไหว้ครู ซึ่งถือว่าให้ดื่มเพื่อเป็นกำลังใจและให้เกิดความมั่นใจในการแสดง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องไม่ดื่มจนเมามาจนเสียการเสียงาน และการดื่มสุราจะมีผลทำให้เกิดเรื่องทะเลาะเบาะแว้งจนถึงขั้นชกต่อยกันในวงหรือชกต่อยกับคนดู ซึ่งจะเป็นการสร้างภาพพจน์ที่เสียหายแก่ชื่อเสียงของวง ในขณะที่เดียวกันแม้คนดูจะก่อความวุ่นวายเรื่องหมอลำอย่างไรก็ตาม หมอลำจะต้องไม่ตอบโต้ บางครั้งการไปแสดงในสถานที่ต่างๆ คนดูเมื่ออยู่หน้าเวทีจะเกิดอารมณ์เขม่นหน้ากันจนถึงขั้นชกต่อยกัน กฎของหมอลำที่สำคัญอย่างหนึ่งและห้ามอย่างเด็ดขาด ก็คือห้ามไม่ให้หมอลำกระโดดลงจากเวทีไปรวมชกต่อย ถึงแม้จะโดนลูกหลงเป็นขวิดหรือท่อนไม้ด้วยก็ตาม ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของตัวหมอลำและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ถ้าเกิดการชกต่อยกันขึ้นหมอลำจะเข้าไปข้างหลังเวทีแล้วหยุดการแสดงพร้อมทั้งดับไฟเพื่อให้คนหยุดชกต่อยกัน ในกรณีที่เกิดการชกต่อยกันบ่อยครั้งในการแสดงในคืนนั้นหมอลำจะหยุดทำการแสดงเพราะถือว่าเจ้าภาพไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อย และอาจนำอันตรายมาสู่ชีวิตและทรัพย์สินของหมอลำ ถึงแม้การแสดงจะกินระยะเวลาไม่นาน เจ้าภาพต้องจ่ายเงินค่าจ้างเต็มจำนวนและไม่มีข้ออ้างแก้ตัวใด ๆ แต่ถ้าหมอลำในขณะเข้าไปมีส่วนร่วมในการทะเลาะวิวาทแล้ว เจ้าภาพก็สามารถอ้างเหตุผลและเจรจาต่อรองอัตราค่าจ้างได้⁴⁰

หัวหน้าคณะจึงมีหน้าที่ควบคุมสมาชิกในคณะให้อยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับ และเมื่อเกิดปัญหาขึ้นหัวหน้าคณะต้องเป็นคนรับผิดชอบใกล้เคียง ตลอดจนแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้ ทั้ง

³⁹ สัมภาษณ์นายสงวน พาชัน อ้างแล้ว.

⁴⁰ เพิ่งอ้าง,

ปัญหาจากเรื่องการทำงานและปัญหาที่เกิดจากเรื่องส่วนตัว หัวหน้าคณะจึงต้องเป็นคนที่มีความยุติธรรม เป็นคนที่สมาชิกให้การยอมรับเชื่อถือ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และต้องเป็นนักประสานงานที่ต้องสามารถประสานผลประโยชน์และจัดการองค์กรของตนคือคณะหมอลำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการประสานผลประโยชน์ภายในคณะและการประสานผลประโยชน์กับองค์กรอื่น ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานหมอลำหรือหน่วยงานของรัฐ

นอกจากนั้นหัวหน้าคณะต้องเป็นคนที่กว้างขวาง เป็นที่รู้จักและยอมรับของคนอื่น ในการเดินทางไปแสดงยังที่ต่าง ๆ หัวหน้าคณะต้องพยายามพูดคุยทำความรู้จักกับผู้นำในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน ครู พระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนคนที่คนในหมู่บ้านให้การยอมรับ ซึ่งการรู้จักคุ้นเคยกันเป็นการสร้างโอกาสในการรับงานที่หมู่บ้านจัดขึ้นในครั้งต่อไป นอกเหนือจากความสามารถของหมอลำที่สร้างความประทับใจให้กับคนดูแล้ว หัวหน้าคณะและตัวของหมอลำต้องสร้างความประทับใจให้กับเจ้าภาพ หรือหัวหน้าหมู่บ้าน ด้วยการเป็นผู้มีอัธยาศัยดี นำคบหาพูดคุยด้วย⁴¹

ในการจัดการภายในคณะ หัวหน้าคณะจะเป็นคนแต่งตั้งหัวหน้าแต่ละฝ่าย เท่าที่มีได้แก่ หัวหน้านักดนตรีมีหน้าที่ควบคุมให้นักดนตรีฝึกซ้อมก่อนการแสดง และควบคุมให้นักดนตรีเล่นดนตรีในเวลางาน ดูแลบำรุงรักษาจัดให้มีการซ่อมแซมเมื่อเครื่องดนตรีชำรุดเสียหาย หัวหน้านักเต้นต้องดูแลฝึกซ้อมนักเต้น จัดหาเสื้อผ้าให้เหมาะกับการแสดงและมองดูสวยงาม ตลอดจนคิดหาท่าเต้นใหม่ประกอบเพลงและดูแลในเรื่องการร้องเพลงในขณะโชว์วง หัวหน้าหมอลำหรือผู้กำกับเรื่อง ซึ่งจะทำหน้าที่ดูแลควบคุมการแสดง การออกนอก รับผิดชอบการฝึกซ้อมของหมอลำให้แสดงตามบทเรื่อง ดูแลเรื่องเสื้อผ้าที่ใช้ในการแสดงหมอลำ อุปกรณ์ประกอบฉาก นอกจากนั้นก็จะมีพวกช่างไฟ ซึ่งจะมีหน้าที่ดูแล ซ่อมแซมไฟแสงสีในส่วนที่มีปัญหาหรือชำรุดเสียหาย และดูแลควบคุมเครื่องเสียง เครื่องขยายเสียง นอกจากนั้นยังมีคนประสานงานทั่วไป ซึ่งอาจทำหน้าที่ในการจัดหาพาหนะรับส่งหมอลำ จัดทำวัสดุอุปกรณ์ ติดต่อกับเจ้าภาพถ้าเกิดมีปัญหา ติดต่อขอยืมเช่าเครื่องไฟ เครื่องเสียงและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบแสง สี เสียง เป็นต้น⁴²

ภายในคณะหมอลำส่วนมากจะรู้จักกันคืออยู่แล้ว เพราะในคณะหมอลำคณะหนึ่งมักจะมีญาติพี่น้อง คนที่เป็นเพื่อนฝูงกัน ถ้าไม่เริ่มหัดด้วยกันตอนแรกทั้งคณะก็ชักชวนกันเข้ามาอยู่ประจำในภายหลัง การวางตัวของคนในคณะไม่ได้ดูที่ความสำคัญจากบทบาทการแสดงและความสามารถในการแสดง หรือเงินรายได้ที่ได้จากการแสดงแต่จะคบหาและปฏิบัติต่อกันในลักษณะ

⁴¹ สัมภาษณ์อาจารย์สมัย สายพฤกษ์ อ่างแก้ว.

⁴² เพิ่งอ้าง.

เครือญาติ เพื่อนฝูงหรือแบบที่แบบน้องที่ทุกคนต่างช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพในระบบอาวุโสตามหน้าที่การงานและอายุ เช่น ผู้กำกับเรื่องแม่จะมีอายุน้อยกว่าผู้เป็นหมอลำ ในเวลางานเมื่อผู้กำกับเรื่องสั่งให้แสดงบทบาทอย่างไร หมอลำต้องปฏิบัติตาม เมื่ออยู่นอกเวลาการคบหาระหว่างคนทั้งสองก็จะอยู่ในลักษณะของการให้ความสำคัญของวัยมากกว่า ในขณะที่เดียวกันหมอลำแต่ละคนก็จะให้การเคารพยกย่องต่อผู้มีอาวุโสสูงกว่าตนเอง ผู้ที่มีอายุน้อยต้องอ่อนน้อมถ่อมตนกับผู้ใหญ่ ขณะเดียวกันเมื่อเวลาทำงานทุกคนต้องคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตั้งแต่ช่วยกันขนสิ่งของเสื้อผ้าในส่วนที่ตนรับผิดชอบหรือเกี่ยวกับงานของตน ช่วยกันจัดข้าวของดูแลให้ครบ เช่น จัดเสื้อผ้าที่ที่ใช้สวมใส่เดินทางเครื่องและแสดงหมอลำ ช่วยกันแต่งหน้าทำผม ในเวลาออกโชว์วงและเต้นโชว์ คนที่เป็นหมอลำต้องคอยดูแลเสื้อผ้าให้นักเต้น คอยเตรียมเสื้อผ้าไว้ในการแสดงชุดต่อไป ดูแลช่วยถอดและสวมเสื้อผ้าชุดใหม่ ตลอดจนการใส่เครื่องประดับในแต่ละชุด ในเวลาที่หมอลำแสดงนักเต้นก็จะคอยช่วยดูแลเรื่องเสื้อผ้าเช่นเดียวกับที่หมอลำปฏิบัติ⁴³

การจัดการเรื่องอื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องการขนเครื่องดนตรี จัดตั้งวงดนตรี ดัดตั้งฉากและอุปกรณ์ประดับฉาก เป็นหน้าที่ของผู้ชายในคณะหมอลำที่ต้องช่วยเหลือร่วมมือร่วมใจกันทำให้เสร็จ และเมื่อเสร็จสิ้นการแสดงต้องช่วยกันเก็บข้าวของเพื่อนำไปบรรจุหีบห่อ ขนขึ้นรถ

หน้าที่ของคนในคณะหมอลำจึงไม่ได้มีหน้าที่แค่แสดงตามบทบาทที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวแทนเท่านั้น แต่มีหน้าที่แฝงซึ่งไม่ได้รับเงินเป็นสิ่งตอบแทน แต่ทุกคนก็ยินดีเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

ส่วนของการจ้างงานที่ตอบแทนเป็นตัวแทนหรือแบ่งรายได้ ถ้าเป็นหมอลำที่เริ่มฝึกหัดด้วยกันทั้งคณะ ในระยะแรกค่าจ้างงานไม่แพง ทุกคนในคณะจะได้รับการแบ่งค่าจ้างเท่ากันหมด ทั้งหมอลำที่เป็นหัวหน้าวง ผู้กำกับเรื่อง พระเอก นางเอก พ่อพญา แม่พญา เสนา อีแต้ว นางเครื่อง เนื่องจากยังไม่ได้ใช้เงินลงทุนไปจำนวนมาก เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วทุกคนจึงได้รับส่วนแบ่งเท่ากัน แม้กระทั่งคนที่ไม่ได้เป็นหมอลำหรือนักดนตรี นักเต้น ถ้าไปช่วยยกข้าวของ ร่วมเดินทางไปด้วยก็จะแบ่งรายได้ให้เท่ากัน ในลักษณะของการแบ่งปลาหรือภาษาหมอลำเรียกว่าหมอลำกำมณี ต่อมาเมื่อคณะหมอลำมีการลงทุนที่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก รายได้ที่เป็นค่าจ้างมีราคาแพงขึ้น หมอลำจึงมีการจัดสรรรายได้ตามความสามารถของแต่ละคน ความสามารถที่เป็นตัววัดและคุณภาพของหมอลำก็คือบทบาทการแสดงและสามารถดึงดูดหรือสร้างความประทับใจให้ผู้ชมเพียงใด โดยปกติตัวละครที่เด่นและสามารถสร้างความประทับใจและดึงดูดใจคนก็คือ พระเอก นางเอก ตัวตลก ในคณะหมอลำหมู่คนที่ได้รับค่าจ้างแพงกว่าคนอื่นมักจะเป็นพระเอก นางเอก ตัวตลกและ

⁴³ เข้าไปสังเกตการณ์หลังเวทีเมื่อหมอลำมาแสดง

คนกำกับเรื่อง นอกจากนั้นจะเป็นนักดนตรี จำพวกแซกโซโฟน เป็นต้น แต่ก็มีเหมือนกันที่นักแสดงตัวอื่นได้รับค่าจ้างสูง อย่างเช่น พ่อพญา แม่พญา ที่มีบทบาทในละครและสามารถสร้างสีสันที่น่าสนใจแก่ผู้ชมได้

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University